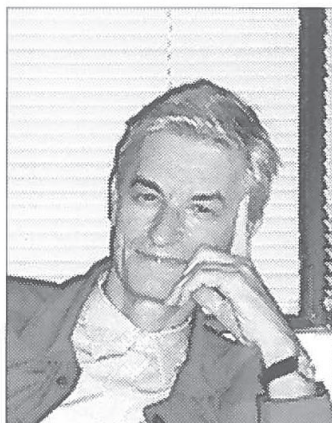

Esperanto

Preben Bagger

Civilingeniør.
Redaktør af Esperanto-dansk ordbog.

Esperanto er et planlagt sprog der er blevet levende. Ingen ved hvor mange der taler det, men et forsigtigt skøn kunne være en kvart million. Regner man knap så sikre sprogbrugere med, kan højere skøn også være rimelige.

De esperantotalende bor spredt. Esperantoforeningen *Universala Esperanto-Asocio*, UEA, har medlemmer i 117 lande. De lande, hvor der er flest medlemmer, er (efter antal): Tyskland, Japan, Italien, Kina, Frankrig, Sverige, USA og England. I disse otte lande bor ca. halvdelen af de 20.000 medlemmer af UEA. Antal UEA-medlemmer er dog ingen pålidelig målestok. I mange lande er det på grund af kriser, fattigdom, restriktioner o.lign. vanskeligt at betale kontingent til UEA, selv om der gælder en lav tarif for ikke-rige lande. Metoden undervurderer derfor i øje-

blikket lande som f. eks. Kina, Rusland, Cuba og Bulgarien.

Esperanto blev grundlagt i 1887 af den polske jøde Zamenhof. Som barn havde han i sin fødeby, Bialystok, været vidne til voldsomme etniske konflikter mellem jøder, polakker, russere og tyskere. Han oplevede sprogforskellene som en væsentlig årsag og besluttede, at han ville 'fjerne dette onde' når han blev voksen. Allerede i gymnasiet lavede han sit første forsøg, *lingwe uniwersala*. Det var færdigt i 1878, og han talte det med sine klassekammerater, men offentliggjorde det aldrig. Vi kender kun brudstykker af dette 'uresperanto'.

I 1887 var det så esperantos tur. Zamenhof var på det rene med, at et rigtigt sprog ikke kan opstå ved et skri-

vebord. Han nøjedes derfor med at udgive et lille hefte med grundlæggende grammatiske regler og et lille centralt ordforråd. Han fraskrev sig alle rettigheder til sproget og overlod dets videre udvikling til de esperantotalende. I sin bog 'Esperanto lingvistisk set' skriver John Wells, professor i fonetik ved universitetet i London:

„Esperanto kom til verden på et enkelt menneskes initiativ og var ikke dødfødt som så mange andre projekter til et fælles sprog. Esperanto viste tegn på liv, blomstrede op, blev et levende og fuldt funktionsdygtigt sprog. Et sådant forløb er uden sidestykke i menneskehedens historie.“¹

Selve forløbet er naturligvis det primære, men det får jo først betydning i større stil når der er nogen der lægger mærke til det. Derfor er verdens reaktion på forløbet næsten lige så vigtig som forløbet selv. Jeg nævner nogle få nøglebegivenheder.

Det viste sig allerede kort efter grundlæggelsen i 1887 at man kunne snakke ubesværet med folk fra andre lande. Esperanto var fra starten et fungerende kommunikationssprog.

Denne kendsgerning blev dog først rigtig kendt og anerkendt af verden 18 år senere. Det skete i praksis i form af de ca. 700 avisartikler der fulgte i kølvandet på esperantos første verdenskongres i 1905. Kongressen kunne i rigt mål opvise spontan brug af esperanto, såvel ved mundtlige debatter som ved almindelig frokostsnak og opløftet feststemning.

Det næste nøgleår er 1909, hvor litteraturkonkurrencen *Floraj Ludoj* (Blomsterlegene) for første gang blev en del af esperantos årlige verdenskongres. Stik imod alle forventninger blev esperanto i langt højere grad brugt til litterære formål end til videnskab og teknik. Litteraturkonkurrencens bedømmelseskomité modtog i alt 42 bidrag fra mange lande. Esperanto var blevet et kultursprog, d.v.s. et levende sprog med en kulturel dimension.

Denne kendsgerning var dog for meget for verdens selvforståelse. At esperanto skulle kunne være et virkeligt kulturinstrument var for toneangivende sprogfolk en umulighed. Det lå i tiden, at det kunne man simpelt hen ikke tage alvorligt. På trods af en hurtig kvalitetsmæssig udvikling i esperanto-litteraturen i de følgende årtier kunne en respekteret dansk videnskabsmand så langt fremme som i halvtredserne over for UNESCO erklære esperantos kulturelle formåen for ikke-eksisterende.² Først i 1993 - hele 84 år efter nøgleåret 1909 - kunne verden foretage det første lille seriøse skridt til at anerkende esperanto som kultursprog: forfattersammenslutningen *PEN International* optog *PEN-klub Esperanto* som fuldt medlem. Denne klub består af forfattere der skriver på esperanto, og for dem er esperanto ikke et internationalt hjælpesprog, men et transnationalt hovedsprog.

Som det sidste nøgleår nævner jeg 1980, året hvor esperanto for første gang klart blev beskrevet som *identitetsskabende*. Det var medlemmer af årets ungdomskongres der formulere-

de deres forhold til esperanto i overensstemmelse med den måde de faktisk levede på. De følte afstand til den traditionelle rolle, hvor man som presionsgruppe propagerer for indførelse af esperanto.

I stedet lagde de vægt på at bruge esperanto her og nu, udbygge esperantos rolle som kultursprog, og dermed skabe en fungerende model hvor man praktiserer esperantos ideer om ligeværd: diskriminationsfri kommunikation mellem almindelige mennesker og lige sproglige og kulturelle muligheder for alle.

Det er denne tankegang der ligger bag *PEN-klub Esperanto*, bag det stadig mere righoldige kulturtidsskrift *Literatura Foiro* (Litterært Forum), bag ferielejre for esperantotalende børnefamilier, bag kultur- og feriecentre m.m.

Esperantoverdenen har altså to sider, der dog ikke altid kan holdes ude fra hinanden. Der er bevægelsen, som man får adgang til ved at betale kontingent. Den kan ses som et selskab til esperantos udbredelse. Og der er sprogsamfundet, som man får adgang til ved at kunne sproget. Det kan ses som et spredt boende fællesskab med en ung, transnational kultur.

Hvordan udvikler sproget sig i et så spredt boende samfund? Hvordan med nye ord?

Som ethvert fungerende sprog er esperanto præget af sin hovedopgave, der, i modsætning til de nationale sprogs hovedopgave, er international kommuni-

kation. Det har derfor altid været naturligt at nye ord skulle være internationale, lette at lære og i harmoni med andre elementer i sproget. F.eks. tilpasses alle nye ord til esperantos retskrivning.

Ofte kommer forslagene til nye ord fra skribenter, forfattere, redaktører og sprogfolk, men det er altid den praktiske anvendelse der sorterer forslagene. Derved undgår man på den ene side at de centrale initiativer udvikler sig til virkelighedsfjern dogmatik, og på den anden side at der opstår en vildtvoksende praksis uden sagkyndig bistand og vejledning. I særlige tilfælde kan *Esperantos Akademi* udtale sig, men det har kun den myndighed og prestige som det kan tilkæmpe sig gennem saglige, forstandige og praktisk anvendelige afgørelser.

En ensartet sprogudvikling fremmes også af, at de esperantotalende rejser meget. Den store geografiske spredning, kombineret med god organisation, gør på dette område esperantos brugsværdi langt større end antallet af esperantotalende umiddelbart lader formode. Et kontakt- og servicenet på to tusind personer i 90 lande gør, at man næsten overalt kan få kontakt med esperantotalende, og at træffe mennesker som man i forvejen har kulturværdier fælles med, er et godt udgangspunkt for mødet med den lokale kultur. Dertil kommer et gæste- og besøgsnet med 800 adresser i 70 lande, der byder på overnatnings- eller opholdsmuligheder hos esperantotalende.

Endelig bør det nævnes at der hvert år arrangeres omkring to hundrede inter-

nationale esperantosprogede arrangementer rundt om i verden, lige fra kulturfestivaler og højskoler til vintersport. Det største folkelige arrangement er den årlige verdenskongres, der normalt samler fra to til fire tusinde deltagere.

Esperanto er et regelmæssigt sprog. Tag f. eks. ordet *samlandano* (landsmand):

sam(a) samme; *land(o)* land; *ano* beboer, medlem.

Når man lærer dette ord, får man samtidig rådighed over nøglen *sam/.../ano*. Den sætter esperanto-eleven i stand til på egen hånd at danne en masse andre ord, som f. eks. *samreligiano* (trosfælle). Kinesisk har den samme nøgle, *tong/.../ren*, og de to nævnte ord dannes som på esperanto: *tongguoren* (landsmand), *tongjiaoren* (trosfælle).

Med nøglen *sam/.../ano* kan man også, som noget ganske naturligt, danne ord der ikke findes i dansk, f. eks. *samlingvano* (én med samme sprog). Nøglen er generelt anvendelig, uden undtagelser. Den eneste grænse er, at de ord man danner skal være meningsfulde. Det skaber tryk og selvtillid hos eleven - og hos brugeren i almindelighed.

Som dette eksempel antyder appellerer esperanto til kreativitet og sans for analogi, og stiller mindre krav til udenadslære og hukommelse. For at illustrere dette med erfaringer fra praksis citerer jeg følgende fra et foredrag som en bekendt holdt for en del år siden (hun boede dengang med sin familie i et hollandsktalende område):

„Jeg taler dansk, og min mand taler esperanto med børnene. Vi taler med dem i lige mange timer, men vi kan klart konstatere at de taler bedre esperanto end dansk. Vi har også konstateret at sproglig kreativitet - og lyst til at bruge den - optræder langt hyppigere i forbindelse med esperanto, end i forbindelse med dansk eller hollandsk.“

Esperanto er også et fleksibelt sprog.

Tag f. eks. sætningen:

mi iros al la hotelo per taksio - jeg tager til hotellet med taxa

Hvis man f. eks. som forfatter eller reklamemand ønsker at udtrykke sig mere kompakt, kan man lave taxaen om til et udsagnsord og give hotellet en endelse der viser retning og mål: *mi taksios hotelen*. Eller man kan lave til hotellet om til et udsagnsord og give taxaen en endelse der viser måde eller middel: *mi alhotelos taksie*. Det er bl.a. denne fleksibilitet der ligger bag en udtalelse af forfatteren Claude Piron: *„Det slår mig ofte hvor møjsommeligt det er at oversætte mine esperanto-værker til mit eget, og mindre fleksible, franske modersmål.“*

Note

1 Wells, J. C.: Esperanto lingvistisk set. En beskrivelse og en vurdering. København. Esperantoforeningen for Danmark, 1982. s. 13.

2 For detaljer og dokumentation: Bagger, Preben: Sprog og sprog imellem. Om interkulturel kommunikation på lige fod. - Skelby, Kommunikation og Kultur, 1986. S. 101 ff..